

## Åndsfrihed

## Udskolingen

### Om forløbet

**Formålet med forløbet** er at få eleverne til at reflektere over åndsfrihedens betydning for både det enkelte menneske og samfundet som helhed. Eleverne skal samtidig overveje balancen mellem frihed og respekt for andre, især når åndsfriheden kommer under pres. Målet er, at eleverne opnår indsigt i og forståelse for nutidige og historiske situationer, hvor åndsfriheden har været under pres. Derudover er målet at skabe indsigt i forskellige perspektiver på frihedsrettighederne og forståelse for, hvordan forskellige rettigheder kan have forskellig betydning for forskellige mennesker og grupper.

**Åndsfrihed** er et omfattende og abstrakt begreb. I temaet fokuserer vi på ytrings-, forsamlings, og religionsfrihed, men åndsfrihed indeholder også aspekter, som indgår under temaerne **Dialog som livsform, Værdier og Interreligiøs kompetence**.

**Forløbet består af** forskellige aktiviteter og øvelser, som blandt andet omfatter

- at høre en sang og tale om hvilke samfundsværdier, der hyldest
- argumentbrainstorm med efterfølgende vurdering af argumenter
- casearbejde med identificering af frihedsrettigheder og eventuelle grænser for åndsfriheden
- samtale mellem grupper (roller) om religionsfrihed og det offentlige rum
- arbejde med udfordrede frihedsrettigheder i historisk(e) case(s)
- samtaler om forskellen på, hvad der er lovligt at sige, og hvad man synes er ok at sige
- fremstilling af fysisk produkt, der visualiserer deres refleksioner og læring vedr. åndsfrihed
- en skriftlig opgave i form af et brev, hvor eleven sammenfatter sine indsigter

Forløbet kan laves i sin helhed, enkelte opgaver kan udelades og nogle opgaver kan stå alene.

### Tre faser

Alle forløb i **Din & min verden** er inddelt i tre faser:

- **Kom godt i gang** Her tunes eleverne ind på forløbets tema. Der etableres en "stemthed" ift. det kommende indhold.
- **Indtryk, udtryk og dialog** Her arbejdes med indhold, i form af lærerinput, tekster mv. Indholdet danner basis for æstetiske eller diskursive produkter, der efterfølgende er omdrejningspunkt for udforskende dialoger.
- **Forankring** Her samles der op på forløbets læring, oftest i form af et æstetisk produkt. Omsætning til et nyt formsprog styrker læring og fastholdelse.

Alle tidsangivelser er vejledende

## Godt i gang

### Nærvær og opmærksomhed

Samling og grounding

**Tidsforbrug:** 7-10 minutter

Eleverne står i en cirkel. Brug grounding-teknikker:

- Lukkede øjne og tre dybe vejrtrækninger
- Visualisering af "rødder" fra fødderne til gulvet

**Lytteedel** – stadig med lukkede øjne

Bed eleverne om at lytte til lyde langt væk (uden for lokalet), lyde i lokalet og til sidst lyde tæt på, fx naboens vejrtrækning eller deres eget åndedræt

---

### Hvad er vigtigt for et samfund?

Hør en sang

**Tidsforbrug:** 50 minutter

Eleverne skal lytte til en sang, som hylder nogle af samfundets rettigheder fx frihed. Brug fx *Stenen slår smut på det danske vand*. Tekst: Søren Eppler, 1990. Melodi: Henrik Birk Aaboe Andersen, 1990, som er en hyldestsang til et samfund i fred og frihed.

Bed eleverne lægge mærke til og huske

- nogle konkrete ord, vigtige for sangens indhold
- stemning og følelse i sangen

Afspil sangen, fx [Stenen slår smut på det danske vand](#) | [Syng med Sigurd](#) | [Sigurd Barrett](#)

### Om sangen

"Sangen er skrevet i anledning af Grænseforeningens 70-års jubilæum. Teksten afspejler 1990ernes positive og optimistiske syn på globaliseringen, som forandrede - og fortsat forandrer - både økonomiske, kulturelle og menneskelige forbindelser på tværs af jorden." ([Stenen slår smut på det danske vand](#)) Højskolesangbogen.dk.

**Klassen**

- Hvilke ord eller passager fra sangen oplevede I som vigtige?
  - Hvordan beskrev sangen stemningen og følelsen af samfund i fred og frihed?
  - Hør elevernes egne bud på sange (alle genrer), der omhandler rettigheder eller hylder særlige aspekter af samfundet
  - Afslut evt. med en kort drøftelse af, hvordan musik kan udtrykke samfundets værdier
- 

**Indtryk, udtryk og dialog****Hvad betyder åndsfrihed for dig?**

Rangering & samtaler

**Tidsforbrug:** 50 minutter

Læs definitionen af åndsfrihed højt, og giv eksempler på, hvordan den kommer til udtryk (fx religionsfrihed, politiske rettigheder, ytringsfrihed). Fremhæv, at grænsen går ved andres ret til åndsfrihed.

”Åndsfrihed i et samfund betyder, at enkeltpersoner og grupper har frihed til at have deres overbevisning i religiøse, politiske, livssynsmæssige og ideologiske spørgsmål, udtrykke denne overbevisning, formidle den og handle i overensstemmelse med den. Åndsfriheden afgrænses af medmenneskets ret til samme frihed.”

(Foreningen Åndsfrihed, u.å., Grundlag, afs. 8)

Inddrag evt. relevante paragraffer fra **Verdenserklæringen om Menneskerettighederne** og **Grundloven**, download dokumentet Definitioner og love relateret til åndsfrihed.

**Individuelt**

Giv hver elev et printet eksempel af Rettigheder omfattet af åndsfrihedsbegrebet (Download), og de river eksemplerne fra hinanden. Eller giv dem et virtuelt dokument, de kan redigere rækkefølgen i.

Hver elev rangerer fem rettigheder efter, hvad der er den vigtigste, næst vigtigste osv. for dem.

**3 & 3**

Eleverne sammenligner deres top-5-lister og

- enes om en fælles top-3.

- besvarer: hvor går grænsen for åndsfrihed ift. deres top-3-valg og hvorfor?

### Klasseopsamling

Grupperne præsenterer deres top-3 og refleksioner vedr. frihedens grænser. Sørg for opmærksomhed på:

- Var det nemt/svært at blive enige? Hvorfor?
  - Hvordan sikrer vi, at alles frihed respekteres?
- 

### Åndsfrihedens grænser

Argumentbrainstorm

**Tidsforbrug:** 30-40 minutter

Præsenter definitionen af åndsfrihed, og giv et caseeksempel, fx:

- En gruppe personer ønsker at demonstrere mod samfundets demokratiske indretning, men møder modstand
- En kunstner udtrykker en kontroversiel politisk holdning gennem kunst

”Åndsfrihed i et samfund betyder, at enkeltpersoner og grupper har frihed til at have deres overbevisning i religiøse, politiske, livssynsmæssige og ideologiske spørgsmål, udtrykke denne overbevisning, formidle den og handle i overensstemmelse med den. Åndsfriheden afgrænses af medmenneskets ret til samme frihed.”

(Foreningen Åndsfrihed, u.å., Grundlag, afs. 8)

Inddrag evt. relevante paragraffer fra **Verdenserklæringen om Menneskerettighederne** og **Grundloven**, download dokumentet: Definitioner og love relateret til åndsfrihed.

### Individuelt

Eleverne brainstormer på argumenter ud fra den præsenterede case/situation. Først så mange argumenter som muligt for, at gruppen skal have lov at demonstrere (det første eksempel). Dernæst imod. Opmuntrer til at tænke i alle mulige argumenter, også dårlige argumenter. Det er en kreativitetsspointe, at det er individuelt. Optimalt er det anonymt, fx ved at alle efter et stykke tid skriver argumenter ind i en Padlet med kolonner for og imod.

### Grupper på 3

Eleverne vurderer og kategoriserer argumenterne i tre kategorier:

- Gode argumenter (fx relevante, klare, præcise og sammenhængende, baserede på data, konkrete eksempler, menneskerettigheder el.lign.)

- Mindre gode argumenter
- Dårlige argumenter (irrelevante, uden data eller eksempler, baseret på personlige fordomme, åbenlyst diskriminerende eller på anden vis i strid med internationale konventioner, usammenhængende o.l.)

### Klasseopsamling

- Hvilke argumenter er kommet i de tre kategorier? Er der enighed?
  - Hvilke argumenter er der for de forskellige kategoriseringer?
- 

### Når åndsfrihed udfordres

Caseanalyse

**Tidsforbrug:** 30-40 minutter

Repetér kort definitionen af åndsfrihed eller mere indgående, hvis klassen ikke har arbejdet med de tidligere opgaver.

”Åndsfrihed i et samfund betyder, at enkeltpersoner og grupper har frihed til at have deres overbevisning i religiøse, politiske, livssynsmæssige og ideologiske spørgsmål, udtrykke denne overbevisning, formidle den og handle i overensstemmelse med den. Åndsfriheden afgrænses af medmenneskets ret til samme frihed.”

(Foreningen Åndsfrihed, u.å., Grundlag, afs. 8)

Inddrag evt. relevante paragraffer fra **Verdenserklæringen om Menneskerettighederne** og **Grundloven**, download dokumentet Definitioner og love relateret til åndsfrihed.

### Grupper på 3-4

Hver gruppe får en case (download: Når åndsfrihed udfordres, cases).

De skal

- identificere de involverede parter frihedsrettigheder
- tale om, om og hvordan grænserne for åndsfrihed bør sættes i casen
- udarbejde et løsningsforslag, der sikrer balancen mellem frihed og respekt for andres rettigheder

### Klasseopsamling

Hver gruppe præsenterer deres case og løsning. Spørg fx opfølgende:

- Kan løsningen anvendes på lignende situationer?

Afsluttende

- Hvad viser øvelsen om kompleksiteten i åndsfrihed?
- 

### **Religiøse symboler i det offentlige rum**

Samtale mellem grupper

**Tidsforbrug:** 60 minutter

#### **Grupper på 4-5**

Hver gruppe repræsenterer en aktør i en fiktiv samtale om religionsfrihed (fx en politiker, en religiøs leder (som kan repræsentere den ene eller anden religion), en borger, en ateist eller en menneskerettighedsorganisation).

Grupperne forbereder holdninger og argumenter ud fra spørgsmålet:

- "Bør det være tilladt at bære religiøse symboler på offentlige arbejdspladser?"

#### **Klassen**

Hver gruppe fremlægger deres synspunkt i et kort oplæg (2-3 minutter). Derefter taler grupperne om spørgsmålet i et fælles forum. Opfordr til aktiv lytning og udforskende spørgsmål.

Afsluttende klassesamtale og refleksion

- Hvilke argumenter var mest overbevisende?
  - Hvordan balanceres religionsfrihed med andre rettigheder, som fx ligestilling?
- 

### **Åndsfrihed under pres**

Historiske cases

**Tidsforbrug:** Afhænger af valg af fordybelsesgrad

Repetér kort definitionen af åndsfrihed eller mere indgående, hvis klassen ikke har arbejdet med de tidligere opgaver.

”Åndsfrihed i et samfund betyder, at enkeltpersoner og grupper har frihed til at have deres overbevisning i religiøse, politiske, livssynsmæssige og ideologiske spørgsmål, udtrykke denne overbevisning, formidle den og handle i overensstemmelse med den. Åndsfriheden afgrænses af medmenneskets ret til samme frihed.”

(Foreningen Åndsfrihed, u.å., Grundlag, afs. 8)

Inddrag evt. relevante paragraffer fra **Verdenserklæringen om Menneskerettighederne** og **Grundloven**, download dokumentet Definitioner og love relateret til åndsfrihed.

Vælg en relevant historisk eller nutidig case, alt efter hvad der passer ind i klassens arbejde. *Eksempler* på undertrykkelse af forsamlings- og ytringsfrihed med korte introducerende beskrivelser og forslag til videre undersøgelser findes under download. Hvis kun åndsfrihed er i fokus, og der ikke skal arbejdes dybtgående med en konkret periode/sag, kan grupperne også få forskellige cases.

1. Den Spanske Borgerkrig (1936-1939)
2. Censur under Besættelsen i Danmark (1940-1945)
3. McCarthyismen i USA (1950'erne)
4. Civil Rights Movement i USA (1950'erne-1960'erne)
5. Protester mod Vietnamkrigen i USA (1960'erne-1970'erne)
6. Apartheid i Sydafrika (1948-1994)
7. Tiananmen-pladsen i Kina (1989)
8. Protester i Iran (2009)
9. Arabiske Forår (2010-2012)
10. Protester i Rusland (2021)

### Grupper på 3-4

Hver gruppe undersøger følgende spørgsmål og noterer kilder:

- Hvad skete der i casen, og hvilke frihedsrettigheder var på spil?
- Hvordan blev forsamlingsfrihed eller åndsfrihed forsvaret eller undertrykt?
- Hvad kan vi lære af denne case i dag?

### Præsentation

Vælg præsentationsform afhængig af fordybelsesgrad og tid, fx

Grupperne

- laver et kort mundtligt resumé på 3-5 punkter. **ELLER**
- præsenterer 3-5 punkter i dramatiseret, fysisk form. Fysiske opstillinger med slowmotion-overgange. Giv gerne benspænd, fx "inkluder en fælles balance og en ting fra rummet". **ELLER**
- en skriftlig fremstilling med kildehenvisninger og refleksionsspørgsmål til klassekammeraterne (vælg længde). Klassepræsentation med kort resumé og refleksionsspørgsmål.

vælg evt. en helt anden form eller udvid/omform ovenstående forslag.

### Klasseopsamling

- Hvordan sikrer vi åndsfrihed – specifikt ytrings- og forsamlingsfrihed i nutiden?
- 

### **Ytringsfrihed - forskellige positioner**

Holdningsrotation

**Tidsforbrug:** 45 minutter

Casene, der også indgår i en tidligere øvelse, kan bruges, men lige så vel andre cases, situationer fra litteratur eller aktuelle situationer fra samfundslivet (download: Når åndsfrihed udfordres, cases).

#### **Grupper på 4-6**

- Hver gruppe får en ”plade” (A3), og eleverne placerer sig ved en holdning hver. Hvis der er færre elever end holdninger, er der bare tomme pladser, der indgår i rotationen (download holdningsplade)
- Gruppen får en case, og eleverne taler om den ud fra hver ”deres” holdning
- Efter ca. 10 minutter – eller når der ikke er flere, der har mere at sige, skiftes pladser. Gruppen har den samme case et par gange, men får så en ny.
- Opfordr eleverne til at være nysgerrige på hinandens synspunkter - fremhæv vigtigheden af at lytte og spørge og ikke kun tænke på at fremføre eget argument

Holdninger på pladen

- Ytringsfriheden bør være uden begrænsninger
- Ytringsfriheden bør begrænses, så de, der vil omstyrte demokratiet, holdes nede
- Ytringsfriheden bør begrænses, så alt hvad der handler om noget religiøst er ude af det offentlige rum
- Ytringsfriheden bør som nu omfatte retten til at udtale sig om livssynsaspekter, herunder religiøse; hele vores samfund er i øvrigt relateret til religiøse grundforhold
- Ytringsfriheden bør være meget omfattende med kun få begrænsninger som fx ...
- Ytringsfriheden bør begrænses, så man ikke må krænke andres religiøse identitet, kønsidentitet eller seksualitet o.l.

På grundlag af diskussionerne udvælger eleverne

- et argument for fuld/udstrakt ytringsfrihed og
- et argument for relativt indskrænket ytringsfrihed

#### **Klasseopsamling**

- Hør de forskellige bud på udstrakt og indskrænket ytringsfrihed
- Oplevede eleverne, at der manglede nogle holdninger til ytringsfriheden? Hvilke?

- Informer om den aktuelle, faktuelle lovgivning i forhold til ytringsfrihed, hvilke begrænsninger der er (download Ytringsfriheden og indskrænkninger af den), eller lad eleverne undersøge fakta
- 

### **Ytringsfrihedens 2 cirkler**

Hvad er ok at sige?

**Tidsforbrug:** 30-40 minutter (mere med evt. udvidelse)

Se illustrationen med ytringsfrihedens 2 cirkler i Baggrundsmaterialet under kapitlet Åndsfrihed.

Tegn 2 cirkler på tavlen. En stor cirkel med en mindre cirkel indeni.

Skriv i den

- store cirkel: "det du ifølge loven gerne må sige" og
- mindre cirkel "det DU synes er OK at sige"

### **Klassesamtale**

Drøft indholdet i den store cirkel (juridisk ramme for ytringsfrihed)

- Hvorfor er det vigtigt, at den store cirkel (= ytringsfriheden) er større, end det, den enkelte mener, er okay at sige (den lille cirkel)?

Inddrag faktuelle oplysninger; download Ytringsfriheden og indskrænkninger af den, eller lad eleverne undersøge fakta.

### **Hvad er for den enkelte elev forskellen på den store og den mindre cirkel?**

- Kan det, jeg mener, sår nogen? Kan jeg sige, hvad jeg mener, på en måde, der ikke sårer andre?
- Hvornår skal jeg ikke sige, hvad jeg mener?
- Hvor går grænsen mellem, hvad jeg selv bør tolerere, og hvad jeg ikke bør tolerere?
- Hvordan kan jeg håndtere lovlige ytringer, som jeg oplever som sårende eller stødende?

**NB** Vurder her, om klasse-miljøet er til konkrete, nære eksempler, ellers hold samtalen til generelle, distancerede eksempler. I et utrygt klassemiljø kan konkrete eksempler antage mobbe-karakter

### **Udvidelse af øvelsen**

Hvad er (ikke) ok at sige?

### Grupper på 3-4

Eleverne sorterer udsagnene (download "Udsagn til sortering, ytringsfrihed, udskoling"; tilpas evt. til din klasse) i tre grupper

1. Hvad er ok at sige?
2. Hvad bør siges på en anden måde?
3. Hvad er ikke ok at sige?

### Klasseopsamling

Gennemgå i fællesskab kategoriseringerne, og formuler i fællesskab alternative formuleringer.

Understreg, at ytringsfriheden er meget vidtgående, men at man alligevel med fordel kan overveje, hvad og hvordan man siger ting til andre. Fremhæv nogle typiske faldgruber, når det kommer til brugen af ytringsfriheden. For eksempel:

- *Personangreb* – at forsøge at få sin mening igennem ved at kategorisere den eller de personer, der mener noget andet, på en negativ eller stødende måde (for eksempel ved at sige, at modstanderen er dum eller kujonagtig).
- *At angribe andres udseende eller smag* – det er noget personligt, som andre enten ikke kan gøre noget ved eller har ret til selv at vælge.
- *At generalisere* – at sætte andre i bås eller sige, at alle i en gruppe tænker noget eller er på en bestemt måde.

Opgaven er inspireret af *Ytringsfrihet: Hva betyr det for deg?* af Dembra

---

## Forankring

### Visuel fortolkning af åndsfrihed

En udstilling

**Tid:** Minimum 2 timer (inkl. fremlæggelser) men afhænger af adgang til materialer og lærers krav til udførelseskvalitet

### Individuelt

Eleverne noterer 6-10 læringspunkter fra forløbet

**Grupper på 3-4**

Grupperne skal lave et fysisk produkt. Fx en plakat, collage eller skulptur (fx af affaldsmaterialer), der illustrerer deres syn på åndsfrihedens betydning for samfundet. De kan inkludere billeder, symboler, citater og korte tekststykker, der fremhæver centrale frihedsrettigheder og deres grænser. Giv evt. benspænd, fx ”der skal indgå 2 lov-citater og kun farvetoner X (fx blå) må benyttes”.

Ud fra deres læringspunkter beslutter gruppen indholdet i deres produkt.

**Frelæggelse**

- Hver gruppe præsenterer deres produkt for klassen, 3-5 minutter pr. gruppe
- Tal om fælles træk og forskelle i gruppernes vægtninger

---

**Brev til en skoleleder**

Skriftlig opgave

**Tidsforbrug:** 50 minutter eller lektie

**Individuelt**

På baggrund af forløbet skal eleverne skrive et brev til en fiktiv skoleleder på en anden skole end deres egen.

Brevet skal

- forklare, hvorfor det iflg. eleven er vigtigt på skoler at beskæftige sig konkret med åndsfriheden
- inddrage eksempler på situationer i samfundet, hvor åndsfriheden udfordres
- indeholde elevens personlige holdning og forslag til, hvordan man på skoler kan styrke elevers kendskab til åndsfriheden

**Opfølgning**

- brevene afleveres og kommenteres af lærer

og/eller

- i grupper på 4 læser eleverne deres breve højt for hinanden og opsummerer ligheder og forskelle i deres breve

**Klasseopsamling**

Grupperne fortæller om ligheder og forskelle i deres breve